

4) будучи відображеним у свідомості людей, юридичний склад кримінального правопорушення зазнає певних змін: окремі його характеристики уточнюються, конкретизуються, систематизуються; тому як компонент індивідуальної та колективної правосвідомості склад кримінального правопорушення набуває форми своєрідної нормативно-теоретичної конструкції; 5) при визначенні кримінальної протиправності конкретного діяння відповідний суб'єкт обов'язково створює інформаційно-оціночну модель фактичних обставин (діяння у поєднанні з іншими юридичними фактами); якщо суб'єкт робить висновок про відповідність такої моделі певному юридичному складу кримінального правопорушення, він відтворює цю модель у відповідному процесуальному документі.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, кримінальна протиправність, об'єктивні ознаки, суб'єктивні ознаки, завідомість.

Key words: criminal offense, criminal liability, criminal wrongdoing, objective signs, subjective signs, awareness.

КОЛОМІЄЦЬ ЮЛІЯ ЮРІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права, доктор юридичних наук, доцент*

ДЕРЖАВНА ЗРАДА, ВЧИНЕНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Законом України від 03.03.2022 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» ст. 111 КК України була викладена у новій редакції. Зміни, внесені до цієї статті, обумовлені об'єктивними причинами. В умовах коли суверенітет, територіальна цілісність та недоторканність України, а також її обороноздатність, соціально-економічна та інформаційна безпека знаходяться під загрозою, держава вимушена приймати швидкі рішення, міняючи складний механізм правотворчості, вироблений наукою та практикою законодавчих органів України. Через деякий час після застосування норм права, прийнятих у прискореному режимі, починають виявлятися їх недоліки, які заважають у реалізації мети, що була поставлена законодавцем.

Проект названого вище Закону, було розроблено з метою забезпечення максимального та справедливого покарання тих громадян України, які в умовах воєнного стану вчиняють дії направлені на послаблення нашої обороноздатності, посягають на суверенітет, або спричиняють будь-яку шкоду цивільному населенню України. Мета у цьому законопроекті сформульована занадто широко. Статтями 111 та 113 КК України не охоплюються усі дії, що вчиняються громадянами України в умовах

воєнного стану та спричиняють будь-яку шкоду цивільному населенню України. В умовах воєнного стану громадянами України вчиняються ті ж самі кримінальні правопорушення, що вчиняються в мирний час, плюс ті кримінальні правопорушення, які в мирний час, як правило, не вчиняються: злочини проти основ національної безпеки, військові кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Бажаючи спростити кваліфікацію кримінальних правопорушень вчинених в умовах воєнного стану, прищвидшити їх розслідування та судовий розгляд, законодавець спробував диференціювати дії, які раніше входили до об'єктивної сторони державної зради, за окремими статтями КК України (ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», та ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору»). Наприклад, майже в усіх науково-практичних коментарях до ст. 111 КК України, виданих до 2022 року, роз'яснюється, що перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту передбачає перехід до ворога через лінію фронту, вступ на службу до ворожої армії або участь у бойових діях на боці ворога і перехід на територію ворога або в розташування його військ. За чинною редакцією КК України відповідальність за добровільну участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, настає за ч. 7 ст. 111-1. Очевидно, що між ст. ст. 111 та 111-1 КК України виникла конкуренція, але законодавець не залишив жодної ознаки за якою б можна було відмежувати один склад злочину від іншого. Аналогічна конкуренція виникає між ст. ст. 111 та 111-2 КК України (надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України охоплює добровільний збір, підготовку та/або передачу матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора).

Якщо метою законопроекту було забезпечення максимального та справедливого покарання тих громадян України, що вчиняють кримінальні правопорушення проти національної безпеки України в умовах воєнного часу, за основу диференціації відповідальності слід було взяти ознаки суб'єкта кримінального правопорушення. Наприклад, державна зрада, вчинена особами, які вважаються потерпілими у ст. 112 КК України, є більш суспільно небезпечною, ніж аналогічні дії, вчинені особами, які не є ні державними, ні громадськими діячами. Якщо особи, перераховані у диспозиції ст. 112 КК України, потребують особливого захисту через важливість діяльності, яку вони виконують, то на

них має покладатися підвищена відповідальність за дії, вчинені проти основ національної безпеки України.

Отже, найбільш суспільно небезпечною, а також такою, що потребує більш суворого покарання, є державна зрада вчинена: Президентом України, Головою Верховної Ради України, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, Головою чи членом Вищої ради правосуддя, Головою чи членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Головою чи суддею Конституційного Суду України або Верховного Суду, або вищих спеціалізованих судів, Генеральним прокурором, Директором Національного антикорупційного бюро України, Директором Бюро економічної безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Головою або іншим членом Рахункової палати, Головою Національного банку України, керівником політичної партії.

На другому місці за ступенем суспільної небезпеки знаходиться державна зрада вчинена військослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, членами добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, суддями, службовими особами, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

На третьому місці за ступенем суспільної небезпеки знаходиться державна зрада, вчинена професійними журналістами, науковцями, працівниками закладів освіти. Саме через дії перерахованих осіб під загрозу ставиться інформаційна безпека України.

На четвертому місці знаходиться державна зрада вчинена громадянами України, що добровільно зайняли посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або беруть участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

На п'яте місце, враховуючи чинну редакцію КК України, можна було б поставити державну зраду, що вчиняється громадянами України на посадах, не пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади,

створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора. Під час кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого перерахованими суб'єктами, слід враховувати те, яку саме посаду займала особа і що входить до її посадових обов'язків. Наприклад у 1944 році в Одесі, після звільнення від фашистських загарбників, радянська влада притягнула до відповідальності жінку за те, що вона працювала у столовій, яку відвідували німецькі та румунські військовослужбовці та поліцейські. Роботу в столовій не можна вважати такою, що підриває внутрішню та зовнішню безпеку держави. Окрім того, враховуючи те, що особи, які залишаються на окупованій території знаходяться в умовах небезпечних та несприятливих для нормальної життєдіяльності, таких осіб не слід притягувати до кримінальної відповідальності. Теж саме можна сказати про осіб, які разом із державою-агресором вимушені займатися господарською діяльністю.

На шосте місце за ступенем суспільної небезпеки можна поставити державну зраду вчинену громадськими активістами та блогерами. Їх діяльність може мати великий соціальний резонанс, що підвищує небезпеку вчиненого ними кримінального правопорушення. На сьомому місці, згідно з нашою класифікацією, опинилася державна зрада вчинена громадянами України, які не належать до перерахованих вище суб'єктів.

Для диференціації кримінальної відповідальності за державну зраду ознак суб'єкта кримінального правопорушення не достатньо. Необхідно вирішити які саме діяння, вчиненні якими суб'єктами, є найбільш небезпечними для держави. Можливо відповідальність за активну участь в ідеологічній війні проти України, потрібно передбачити в окремій статті КК України. Можна погодитись із законодавцем стосовно того, що умови воєнного стану мають бути кваліфікуючою ознакою. Але формулюючи нову редакцію ст. 111 КК України, він припустився логічної помилки. У попередній редакції серед дій у яких полягає державна зрада був перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. У новій редакції державна зрада в умовах воєнного стану є кваліфікованим складом злочину. Розмежовуючи дві обставини об'єктивної сторони державної зради, законодавець штучно обмежив застосування ст. 111 КК України. Виходячи з нової редакції цієї статті, кримінально карним є лише перехід на бік ворога в період збройного конфлікту в умовах воєнного стану.

Перераховані помилки мають бути виправлені на законодавчому рівні з урахуванням проблем, що виникають на практиці під час кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України.

Ключові слова: державна зрада, воєнний стан, суб'єкти державної зради, пособництво державі-агресору, відповідальність за державну зраду.

Key words: treason, martial law, subjects of treason, aiding the aggressor state, responsibility for treason.